

“AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ ƏDƏBİYYATI TƏDRİSİ” JURNALINDA TƏRBİYƏ MƏSƏLƏLƏRİ HAQQINDA

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnalının 1998-2020-ci illər arasında nəşr olunan saylarına diqqət etdikdə əvvəllər jurnaldə tərbiiyə məsələlərin diqqətdən kənarlaşdırıldığına şahidi oluruq. 2008-ci ilə kimi nəşr olunmuş jurnal məqalələrində bu məsələlərə nadir hallarda rast gəlikəsə, 2008-ci ildən nəşr olunan jurnal məqalələrində tərbiiyə məsələlərin gündəmə gətirilməsinin, artımının şahidi oluruq. Aşağıda tərbiiyə məsələlərin əks olunduğu məqalələrin təhlilini verməyə çalışacağıq.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalında əks olunan tərbiiyə məsələlərinə 2000-ci ildə (№ 1) nəşr olunmuş bir məqalə ilə başlayırıq. Bu, İntizar Nəbiyevanın “Nadir şah” faciəsinin tədrisində vətənpərvərlik tərbiiyəsi” məqaləsidir. Məqalədə şagirdlərə aşılmalı olan vətənpərvərlik tərbiiyəsindən söz açılmışdır. Bu tərbiiyənin yaranmasında ədəbiyyat fənninin imkanları daha genişdir.

I.Nəbiyeva “Nadir şah” faciəsinin tədrisində vətənpərvərlik tərbiiyəsi” adlı məqaləsində X sinifdə tədris olunan “Nadir şah” əsərinin təmsilində şagirdlərə vətənpərvərlik tərbiiyəsinin aşılmasının nümunəsini təqdim etmişdir. Əvvəlcə şagirdlər Nadir şahın kim olduğunu barədə bildiklərini yada salır, tarix fənni ilə əlaqə yaradırlar. Əsərdə əvvəlcə xalqa zülm edən bir şahın dayısı Cavadın odlu, alovlu vətənpərvərlik nitqinin təsirli dəyişdiyi şahidi oluruq. Burada məqsəd Nadir şahın hakimiyyətinin Azərbaycan üçün mövqeyini təbliğ etmək deyil. Vətənpərvərlik eşqi Azərbaycan üçün. Vətən üçün canından belə keçməyə hazır bir nəslin yetişməsinə təmin etməkdir. Həmin illərin astanasında Azərbaycan həm müstəqilliyini qazanmış, həm torpaqlarını itirmişdi. Torpaq itkisi ilə barışmaq olardı? Əlbəttə ki, xeyr. Şagirdlərimiz bu əsər əsasında həmin faciələri anmalı, müəllimin də yaratdığı situasiya ilə sinələrində döyünən ürək vətən eşqi ilə döyülməli idi. Nadir şahın vətən üçün mübarizə aparması şagirdlərdə də bir fikir yaradır: “İşğal altında olan torpaqlarımızı, əsarətdə olan xalqımızı xilas etməkdən, Vətənimizi qorumaqdan başqa yol yoxdur!”

Həmin tərbiiyənin nəticəsidir ki, Azərbaycan gənci 2020-ci ildə 44 günə işğal altında olan torpaqlarını azad etdi, düşmənin üstünə qorxmadan “bir qarış torpağına canım fəda” deyərək vətən eşqini, vətənpərvərlik tərbiiyəsinə sübut etdi. Həmin gənclərdə bu tərbiiyənin yaranması haradan qaynaqlanırdı? Sözsüz, vaxtilə parta arxasında oyləşib ədəbiyyat dərslərinin yaratdığı imkanlardan bəhrələnmək, müəllimin tərbiiyəsi söhbəti əsasında vətənpərvərlik tərbiiyəsi almaq belə bir gəncliyin yetişməsinə təmin etdi.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnalında 2009-cu ildə (№ 4) Şəhrəbanı Allahverdiyevanın “H.Arifin “Analar” şeirinin tədrisi” məqaləsi çap olunmuşdur. Bu şeir V sinif ədəbiyyat dərslərində “Ana məhəbbəti, ana dünyası” başlığı altında verilmişdir. Bu şeirin tədrisində müəllim şagirdlərlə ana, ana zəhməti, ana əməyi, ana fədakarlığı haqqında söhbət aparır. Şagirdlərin gözlərində yaranan parlıt, olanaq içdən, səmimi duyğularını ifadə edən ana haqqında sözləri mənəvi və bədii tərbiiyənin yaranmasına səbəb olur. “Analar” şeirini oxuduqca müəllim məzmunu şagirdlərlə birgə açmağa çalışır. Şagirdlərdə bədii sözü duymaq bacarığı formalaşdıqca onlar həm də bədii tərbiiyəyə yiyələnilrlər.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnalında 2012-ci ildə (№ 1) Nadir Qəribovun “Nizami Gəncəvinin lirikası əsasında şagirdlərin mənəvi tərbiiyəsi işinin təşkili” məqaləsi nəşr olunmuşdur. Məqalədə N.Gəncəvinin söz xəzinəsinin tərbiiyəçilik imkanlarından bəhs olunmuşdur. N.Gəncəvi elə bir dühədir ki, yaradıcılığın hər bir misrəsini dərin mənası ilə seçilir. Bu irs şagirdlərin mənəvi tərbiiyəsinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Məqalədə şairin lirik yaradıcılığının tərbiiyə imkanlarından danışılmışdır.

N.Qəribov N.Gəncəvinin lirikasına həsr olunmuş dərstdə şagirdləri qruplara böldüyünü, şairin qəsidə və rübailərdən səssiz oxu təşkil etdiyini bildirir. Şagirdlərə tapşırırlar ki, şeirlərdən tərbiiyə xarakter daşıyan, insanı vüqarlı, əzəmətli, cəsarətli olmağa səsləyən, elm, bilik, ağıl, kamillik ideyaları təcəssüm etdirən, xeyirxəh əməllərə dəvət edən misraları seçin. Seçdikləri misraları həyatla əlaqələndirir, fikirlərini əsaslandırmağa çalışırlar. Bir sıra şagirdlər nəsrəçevirmədən istifadə edərək şeirin məzmununu bu şəkildə ifadə edirlər.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalının 2014-cü ildə nəşriyyatdan çıxmış 4-cü sayında Oqtay Abbasovun “Ədəbiyyat dərslərində aparılan tərbiiyə işləri” adlı məqaləsi çap olunmuşdur. O.Abbasov tərbiiyə ilə bağlı yazdığı digər yazılardan da görüldüyü kimi, təlimin şagirdlərdə bilik, bacarıq, vədrisələr yaratmasıyla birgə tərbiiyə məsələlərinə də diqqət lazım olduğunu bildirir. Tərbiiyəni əməliyyatı, mənəvi zənginliyi olmayan bilik, bacarıq, vədris tarix boyu görüldüyü kimi təhlükəli hallara səbəb ola bilər. İnsan fəlakətinə, qırğına səbəb olan silahların kəşfinin əsası biliyə dayansa da, mənəvi əsasları yoxdur. Ümumiyyətlə, mənəvi dəyərlərə sahib olmayan, etik-əxlaqi tərbiiyə ilə zənginləşməyən, insanı dəyərlərə malik olmayan bir insanın əlində bilik, şəksiz, qorxulu, təhlükəli silahdır. Bunun kimi bir çox fəlakətlərin qarşısının alınması üçün məktəbdə təlimlə tərbiiyə vəhdətdə təşkil edilməlidir.

İnformasiya axımının məhdudiyətsiz, sürətlə yayıldığı, artdığı bir çağda tədrisin tərbiiyə imkanlarından istifadə etmək aktual problemdir. Təməllə əldə qoyulan tərbiiyənin inkişafı məktəbdə müəllimlərin vəzifəsi olmalıdır. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, fənlər içərisində ədəbiyyat fənninin tərbiiyəçilik imkanları daha genişdir. Bu fənnin hər mövzusu mənəvi dəyərdir, tərbiiyədir.

Təhsilin qarşısında duran məqsətlərdən ən başlıcası şəxsiyyət yetişdirməkdir. Burada ədəbiyyatın rolu danılmazdır. Bəşəri dəyərlər ifadə edən əsərlər, mənəvi dəyərləri özündə qoruyan obrazların təsir gücü, şagirdlərin həmin ideyaları öz etməsi tərbiiyənin inkişafında mühüm rol oynayır. N.Gəncəvinin hamının bərabər olduğu “Xoşbəxtlər ölkəsi”, nağıllardakı xeyrin şər üzərində qələbəsi arzu olunan cəmiyyəti ifadə etmişdir. Belə əsərlərin şagirdlər üzərində təsiri güclüdür.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalının 2019-cu ilin 2-ci sayında dərc olunan Şəfəq Bayramovanın “Mütaliə ən təsirli tərbiiyə vasitəsidir” adlı məqaləsi şagirdlərin mütaliyəyə cəlb edilməsi məsələlərindən bəhs edir. Mütaliə şagirdlərdə tərbiiyənin aşılmasında ən güclü vasitədir. Onlar mütaliə etdikcə daxili aləmi, mənəviyyəti zənginləşsək, etik, əxlaqi, mənəvi, bədii, əqli tərbiiyənin müxtəlif sferalarında özünü büruzə verəcəkdir. Məqalədə şagirdləri mütaliyəyə cəlb etməyin yollarından, mütaliənin şagird tərbiiyəsindəki rolu və təsirindən danışılmışdır.

Ş.Bayramova məqalədə qeyd etmişdir ki, mütaliə şagirdin dünyagörüşünü formalaşdırır, onun ətraf aləmi dərk etməsinə kömək edir. Mütaliyəyə həvəs kiçik yaşlardan, ibtidai siniflərdən yaranmağa başlayır. Bu zaman onlar kiçik həcmli nağıllar oxuyur, dinləyir. Bu onlara xoş ovqat bağlayır. Hətta bir nağılla bəzən kifayətlənirlər, həvəs onları “bir nağıl daha” deməyə məcbur edir. V sinifdən ədəbiyyat fənninin bu istiqamətdə imkanları daha geniş olur. Bu vaxt şagirdlərin ilk müəllimindən, ana qayğısı ilə yanaşı sinif müəllimindən ayrılmalı, bu ayrılığın yaratdığı psixoloji vəziyyəti nəzərə alaraq xalq yazıçısı Gülhüseyn Hüseynovun “Müəllimin arzusu” adlı əsərini oxunmasını təmin etmək məqsəduyğun seçim ola bilər. Şagirdlər sinifdən-sinəf keçdikcə yaşlarına uyğun mütaliə mənbəyi də çoxalır. Məqsəduyğun, sistemli iş aparılsa, şagirdlərdə mütaliə bir tələbatə dönəcəkdir. Şagirdlərin mütaliyəyə həvəs göstərməsində müəllimlərlə yanaşı valideynlər də məsuliyyət daşımalıdırlar. Müəllim həm şagirdlərlə, həm də valideynlərlə söhbət aparmalı, mütaliənin şagird mənəviyyatında önəmənən bəhs etməlidir. Müəllim mütaliyəyə həvəs yaratmaq üçün hər hansı seçdiyi bir əsər barədə şagirdlərdə motivasiya yaratmalıdır. Əsərin müəyyən hissəsi haqqında məlumat verməklə hadisənin necə davam edəcəyi barədə şagirdlərdə maraq oyada bilər. Məsələn, Çingiz Aytmatovun “Gün var əsrə bərabər” əsərindən Marqurta bağlı olan hadisələr, anasını, özünü, keçmişini unutması epizodları şagirdlərdə maraq oyadır ki, əsəri tam oxusunlar.

Məqalələrin təhlilindən görüldüyü kimi, xüsusilə, ədəbiyyat fənninin şagirdlərin tərbiiyəsində əhatə dairəsi, imkanları genişdir. Onlarda vətənpərvərlik, əxlaqi, mənəvi, bədii, etik, əqli, əmək və s. tərbiiyənin inkişafını, formalaşmasını təmin etmək lazımdır və vacibdir. Bu gün cəmiyyətdə problem yaranan, təhlükəyə yol açan hadisələrin kökündə düzgün tərbiiyə aşılmasının vacibliyi bir daha önə çıxır. İnformasiya bolluğu müsbət və mənfi təsirləri ilə birgə həyatımıza daxil olur. Bu informasiyalara məhdudiyətin qoyulması bizdən asılı olmasa da, düzgün istiqamətləndirmək müəyyən qədər bizdən asılı ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov O. Ədəbiyyat dərslərində aparılan tərbiiyə işləri. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 4, Bakı 2014.
2. Allahverdiyeva Ş. H.Arifin “Analar” şeirinin tədrisi. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 4, Bakı 2009.
3. Bayramova Ş. Mütaliə ən təsirli tərbiiyə vasitəsidir. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 2, Bakı 2019.
4. Qəribov N. Nizami Gəncəvinin lirikası əsasında şagirdlərin mənəvi tərbiiyəsi işinin təşkili. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 1, Bakı 2012.
5. Nəbiyeva I. “Nadir şah” faciəsinin tədrisində vətənpərvərlik tərbiiyəsi. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalı № 1, Bakı 2000.

Açar sözlər: tərbiiyə, vətənpərvərlik, mənəvi tərbiiyə, etik tərbiiyə, bədii tərbiiyə, mütaliə.

Ключевые слова: воспитание, патриотизм, нравственное воспитание, этическое образование.

Key words: upbringing, patriotism, moral education, ethical education, artistic education, reading.

XÜLASƏ

“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalında tərbiiyə məsələləri haqqında

Məqalədə “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” jurnalında ədəbiyyat fənninin tərbiiyə imkanlarından bəhs edən məqalələr təhlilə cəlb edilmişdir. Ədəbiyyat fənninin şagirdlərdə yaratdığı vətənpərvərlik tərbiiyəsi milli ruhda yetişən gənc nəslin nəticəsidir. İnformasiya axını şəraitində şagirdlərin tərbiiyəsi ön planda olmalıdır, düzgün istiqamətləndirilməlidir. Təlimlə tərbiiyənin vəhdətdə tədrisi əsas vəzifələrdən biri olmalıdır. Bugünkü təhsilimizin də məqsədi hərtərəfli şəxsiyyət yetişdirməkdir. Pedaqoji prosesin prinsiplərindən biri də məhz təlimin tamlığıdır. Yəni təlim həm öyrədici, həm inkişafetdirici, həm də tərbiiyəçidir olmalıdır.

РЕЗЮМЕ

Вопросы образования в журнале «Обучение азербайджанскому языку и литературе»

В статье анализируются статьи об образовательных возможностях предмета литературы в журнале «Обучение азербайджанскому языку и литературе». Патриотическое воспитание школьников, создаваемое литературой, является результатом воспитания молодого поколения в национальном духе. В контексте информационного потока образование студентов должно быть во главу угла, им необходимо правильно направлять. Одной из главных задач должно быть совмещение обучения и воспитания. Цель нашего образования сегодня - воспитывать разностороннюю личность. Один из принципов педагогического процесса - полнота обучения. То есть обучение должно быть одновременно обучающим, развивающим и обучающим.

SUMMARY

On educational issues in the magazine "Teaching the Azerbaijani language and literature"

The article analyzes the articles in the journal "Teaching the Azerbaijani language and literature" about the educational opportunities of the subject of literature. The patriotic education created by the subject of literature in students is the result of the young generation growing up in the national spirit. In the conditions of information flow, the education of students should be in the forefront, they should be directed in the right direction. Teaching together with training and education should be one of the main tasks. The purpose of our education today is to cultivate a comprehensive personality. One of the principles of the pedagogical process is the completeness of training. That is, training should be both teaching, developing and educating.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova